

Tamás tanulmánya (*Egy városi legenda újjáéledése*) a Potsdamer Platz tervezéstörténetét mutatja be, pontosan azonosítva a szereplőket és a politikai játszmákat. Betekintést nyújt egy bonyolult városi projekt megvalósításának körülményeibe, és feltárja a diskurzusok mögött húzódó hatalmi mechanizmusok működését. Írása mégis, minden precizitása ellenére, hiányérzetet kelt: a végeredményként kialakult Potsdamer Platz kritikátlan elfogadása megfélemlít arról a megbotránkozásról, amellyel azt a város közvéleménye fogadta.

A kötetet Bun Zoltán esszéje (*Cím nélkül. Libeskind-hiányok Berlinben*), az írásmód kötetlenségével kísérletező, az építészetről (és a művészetéről) való írás romantikus tradícióját folytató elégiája zárja. Hősei Daniel Libeskind és a berlini Zsidó Múzeum. Bun, miközben rajong az alkotó zseninek tartott Libeskind építészetéért, úgy beszél a dekonstruktivizmusról, mintha az pusztá stílus, az önkifejezés médiuma lenne, nem pedig alapvetően a nyugati metafizika kritikája, belső ellentmondásainak leleplezése, tehát társadalomkritika. Bun az építést kizárólag mint művészt, az épületet pedig mint pusztá műalkotást teszi vizsgálódása tárgyává, függetlenül a mű társadalmi, gazdasági vagy politikai kontextusától és hatásától.

A kötet dicséretére válik, hogy ugyanúgy elbíra Bun romantikus építészskultuszát, mint a Szabó-féle tudományos politikátlantást és Bujdosó stilisztikai újításait. A néhány erős szöveg megteremti azt az értelmezői közeget, amely elsimítja a pontatlanságokat, és összeköti az egymástól amúgy néha távol eső szövegeket. Mert a válogatás egyik legnagyobb erénye egyúttal egyik legnagyobb gyengéje is: a deklarált interdiszciplinaritás. Miközben egy esetben az ismétlődő mozzanatok (átváltozás, nagyváros-ellenesség, funkcionalizmus, az Internationale Bauausstellung szerepe) ugyanazokat a helyzeteket, szereplőket, folyamatokat különböző szemszögekből látatják, máskor a közös referenciák (a nagyváros toposza, az 1920-as évek örök hivatkozási pontja, Georg Simmel és Walter Benjamin mint ütőkártya) – bár megakadályozzák azt, hogy az egyes szövegek tökéletesen elbe-

széljenek egymás mellett – egymást ismétlik, kritikátlanul kiszolgálva Berlin nagy narratíváit. Az interdiszciplinaritástól azonban mást is kapunk: a hasonló épülettipusokról vagy egymást követő korszakokról szóló cikkek időnként nemcsak izgalmas módon kapcsolódnak össze, de a szövegek néha elfeledtetik egymás hiányosságait. Miközben az írások egymásra következősének sorrendje nem mindig érthető, a meglepetésképpen felbukkanó keresztreferenciák (mint Bujdosó utalása Traser-Vas szövegére, E. T. A. Hoffmann-nak a lakásával szembeni térről készült rajzára) megmentik a kötet koherenciáját.

A *Berlin átváltozásai* bizonyos értelemben az építészetről és a városról való írás módozatainak katalógusa: a szerzők viszonya az írás műfajához igen eltérő. Többen behódolnak az építészetelmélet és kritika által előszeretettel használt „branding” gyakorlatának: kulcsszavakat próbálnak gyártani, enigmatikus címetek adnak (nincs még egy kulturális terület, amelynek képviselői olyannyira a legcsekélyebb bizonytalanság nélkül használnák a „posztmodern” szót, mint az építészek). A kötetbe író építészek technikai tudását és terepismeretét kiegészítik, rögzített ellentétpárokból való gondolkodását fontos kérdésekkel és kritikai szempontokkal gazdagítják a humán- és társadalomtudományok képviselőinek írásai. Kerékgyártó (a szerkesztő feladatán érezhetően túlmutató) koordinációs munkája nélkül aligha értenénk meg a felvetett építészeti kérdések urbanisztikai és társadalmi tétjét, sem a döntéseket létrehozó szakmai és politikai mechanizmusokat vagy az egyes projektek immanens építészeti logikáját. A kötet egységét – és az építészeti kiadványok divatjának megfelelő tárgyyszerűségét – a karakteres tördelés és képkezelés is hivatott biztosítani, bár a kékes árnyalatú tervek és fotók gyakran nem eléggé nagyok, nem kapnak elég fontos helyet, és nem támogatják a szövegeket, inkább elterelik a figyelmet.

A kötetnek, számos hibája és gyengesége ellenére, és talán éppen a benne található ismétlődéseknek, néha önkényesnek tűnő tematikus összekapcsolódásoknak köszönhetően siker-

rül olyan képet festenie Berlinről, amelyben kirajzolódik az elmúlt évtizedek nagyobb építészeti és urbanisztikai diskurzusainak egy része, a bennük kibontott témák és megfogalmazott kérdések, a szereplők és pozícióik. A válogatás egyik eredménye, hogy hidat ver a különböző szakmák, megközelítések közé, és a nézőpontok sokaságával olyan összképet nyújt, amelyhez hasonlókat magyar szerzők kevés más városról tudnának rajzolni.

Ez a kép azonban korántsem teljes. Szemlélése közben több hullámban lesz úrrá a hiányérzet az olvasón. Hiányolja a közelmúltbéli demográfiai átalakulások építészeti relevanciájának tárgyalását, a lakótelep-felújítások antropológiai és technikai vívmányainak említését, az ingatlanpiac és a várospolitika mutációinak bemutatását, a berlini művészeti utópia leírását, annak a sajátos kulturális-társadalmi helyzetnek az elemzését, amelyben Berlin nemzetközi játszótérre, új család- és munkamodellek szülőhelyévé és sajátos migrációs folyamatok célpontjává válik. Ezeket a hiányokat talán igazságtalanság a kötet szemére hányni: ahogy Kerékgyártó Béla meg is jegyzi a bevezetőben, Berlinről lehetetlen átfogó képet adni egy könyvben. De talán a következő, második kötetben?

POLYÁK LEVENTE

Czibula Katalin (szerk.): Színházvilág – világszínház

Ráció Kiadó, Bp., 2008. 311 old.,
1800 Ft (A régi magyar színház)

A régi magyar színház című sorozat 2000-ben indult, eddig megjelent kötetei az MTA drámatörténeti kutatócsoportjának háromévente megrendezett egri konferenciáját dokumentálják. (*A magyar színház születése: Az 1997. évi egri konferencia előadásai*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2000.; *A magyar színház honi és európai gyökerei: Tanulmányok Kilián István tiszteletére*. Miskolci Egyetemi Kiadó,

Miskolc, 2003.) A mostani, harmadik kötet szerkesztői bevezetője kiemeli, hogy a 2003-as konferencián elhangzott előadások szövege – felhasználva a konferencia szakmai vitáiban megfogalmazott új szempontokat és javaslatokat – lényegi átdolgozáson, bővítésen esett át. Talán ez is magyarázza – a kiadváltáson túl –, hogy a kötet öt évvel az esemény után jelent meg.

Az egri konferenciák célja a színház-történet interdiszciplináris, sokoldalú vizsgálata. A kötetben számos külföldi kutató is beszámol kutatásairól. A tanulmányok különben jobbára a régi magyar drámákkal, színházzal és európai kontextusával foglalkoznak; a címben szereplő „világszínház” tehát nem a „világ színházat” jelöli. Az idegen nyelvű szövegek (négy angol, egy francia és egy német) a tágabb diskurzus igényére mutatnak, bár – leginkább a magyar kutatók írásai esetében – kérdéses, hogy ezáltal valóban szélesebb körben ismertté válhatnak-e a tárgyalt témák és tanulmányok.

Valójában ki(k)nek is szól ez a kötet? A konferencia résztvevőinek, akik az előadásokat már ismerve, azok átdolgozott verzióit várják? A színházzal, drámával foglalkozó magyar (és külföldi) kutatóknak? Irodalomároknak vagy éppen a más tudományterületeken dolgozó kutatóknak? A válasz nem egyszerű, már csak azért sem, mert a tanulmányok egy része olyan retorikával él, amely beavatott olvasót kíván. Például: „Közismert tény, hogy Kölcsey 1827-ben befejezett *Játékszín* című írása fiktív beszéd.” (80. old.)

A kötet elején megemlékezést olvashatunk Varga Imre irodalomtörténésről, aki a Régi Magyar Dráma Kutatócsoport alapító tagjaként és a Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. századi sorozatának szerkesztőjeként az iskolai színjátás megkerülhetetlen kutatója és a tudományterület elkötelezett támogatója volt. Maga is részt vett a korábbi egri konferenciákon.

A *Színházvilág – világszínház* követi a sorozat korábbi részeinek struktúráját: hét fejezete kisebb tematikus egységekből áll össze. A kötet tagolása túlzottan aprólékos, hiszen az olyan fejezetek, mint az *Elvi kérdések*, a *Dráma és elmélet* vagy az *Adatok* összehasonlíthatóknak tűnnek, nem indokolt a különböző címek alatti tárgyalásuk.

Nem derül ki, hogy a *Szinkronvizsgálatok* című rész három tanulmánya mennyiben inkább szinkronvizsgálat, mint a kötetben szereplő többi elemzés. Furcsa (és kissé udvariatlan is), hogy *A nők és a színház* című fejezet a kötet legvégére került – már csak azért is, mert többek közt az itt található három tanulmányban találni a legtöbb előremutató kérdésfelvetést és kritikai észrevételt. Csak itt olvasható olyan tanulmány, amely a többi szövegre is reflektál (például míg Czibula Katalin azt állítja, hogy a magyarországi iskolai színjátásban nem vettek részt színésznők, addig Nagy Zsófia Borbála konkrét példát is hoz apácák előadására – 247. és 256. old.). Ez azért is szembetűnő, mert a szerkesztői bevezetés alapján azt várnánk, hogy a kötetben sokkal sűrűbben utalnak egymásra a tanulmányok, s így részben rekonstruálhatók lesznek a konferencia vitái.

A tanulmányokat tartalmuk szerint csoportosítva érdemes együtt szólni először azokról, amelyek tipológiai áttekintéssel, illetve adatokkal szolgálnak a kutatás számára (ideértem a fentebb már említett első három fejezetet – *Elvi kérdések*, *Dráma és elmélet*, *Adatok*). Összekötő szálnak az iskolai drámákat tekinthetjük. A második fejezet címében szereplő „elmélet” kifejezés talán félrevezető, hiszen nincs szó sem drámaelméletről, sem irodalomtörténeti elméletről, sokkal inkább módszertani, tipológiai elvekről és gyakorlati alkalmazásukról.

Kilián István a XVI–XVIII. századi magyarországi drámák tipológiáját változtatja a következő szempontok felvételével: műfaj, társadalmi vonatkozások, a drámai konfliktus jellege, a téma vagy az előadás alkalmá. Ehhez szorosan illeszkedik Demeter Júlia angol nyelvű írása, mely a felekezetek, illetve a szerzetesrendek szerint osztályozza a magyar iskoladrámákat. Külön figyelmet szentel a ferencesek által rendezett csíksomlyói passiómenetnek, a késő barokk népiességnek, illetve a verses és prózai formák eltérő gyakoriságú előfordulásának. Az iskolai színjátékokkal foglalkozik Szelestei N. László tanulmánya is, aki a műfaj határeseteit veszi számba, ide sorolja a dialogizált iskolai, ünnepi köszöntőket, az esküvőkön adott előadásokat,

valamint a méltóságok látogatásakor játszott köszöntő játékokat. Az iskolai drámákhoz lazán kapcsolódik Tar Gabriella Nórának a XVIII. századi pesti és budai gyermekszínházról a Friedrich Zöllner által létrehozott gyermektársulat példáján keresztül bemutatott munkája.

Pintér Márta Zsuzsanna francia nyelvű írása a régi magyar színházi művek kiadásának problémáiról szól. A XVI–XVIII. század szövegeinek gondozásában különös nehézséget jelentenek a nyelvi (magyar, latin, német, szlovák és horvát nyelvű előadások) és a műfaji kérdések (a drámák témakörébe tartoznak-e a korabeli marionett-előadások, pamfletok és eklogák). Megoldásként az iskoladráma fogalmának újraértelmezését javasolja, és olyan kutatási módszertant, amely jobban fókuszál az előadások és értelmezések körülményeire (pl. a szerző, a rendező és a fordító tevékenységére).

Az „elméleti” szövegcsoporthoz Andrzej Dabrowka angol nyelvű tanulmányát emelném ki, aki az európai színház- és drámatörténetben hosszabb középkor indoklásáról beszél az általában vett művelődéstörténeti, történelmi korszak-meghatározáshoz képest. Ez a középkorosság (*medievalism*) szerinte többek közt a középkori műfajok, esztétikai elvek és vallási kérdések továbbélésében jelentkezik. A misztériumjátékok hagyománya például még a korai modernségben is számottevő volt. A tanulmány szerint a XVI–XVIII. századi Európa valamennyi irodalmában bőségesen található olyan bibliai, allegorikus és szent témájú dramatikusan játékokat, amelyek stílusa egyértelműen a XIV–XV. századot idézi. Az arisztotelészi mimézis-fogalommal szemben e korai (és tovább élő) művek esztétikájának jellemzésére az anamnézis (*anamnesis*) fogalmát használja, amely kapcsolatot teremt köztünk és a korábbi események között. Definícióját parafrázálva: az anamnézis híd múlt, jelen és jövő között.

Gyapay László Kölcsey Ferenc *Játékszín* című írását mint a hazai színjátást támogató és előrelendítő fiktív beszédet értelmezi. A nagyszámú idézet Kölcsey és Szemere levelezéséből, valamint vármegyei levelekből és

beadványokból kifejezetten élvezetessé teszi a tanulmányt (egy példa Kölcsey egyik leveléből: „Máskor, ha nem dolgozhattam, összedugám kezecskéimet, 's német-magyar phlegmával néztem az ablakon kifelé.”, [87. old.]).

A második tematikus szövegcsoporthoz a folklórt, az ünnepi népszokásokat és népi játékokat vonja be a drámatörténeti vizsgálódásba. Küllös Imola az iskolai színjátékokban mutatja ki a különböző helyi és regionális utalásokat tartalmazó egykorú populáris dalok jelenlétét. Medgyesy-Schmikli Norbert az Ádám- vagy paradicsomjáték gazdag magyarországi hagyományát vizsgálja, főleg azt, hogy a barokk korban melyik ünnepen adták elő ezt a játékot, karácsonykor-e vagy a nagyhéten? Fő forrását a csíksomlyói ferences passiómisztikák alkotják, amelyek Jézus szenvedéstörténetét és megváltó halálát összefüggésbe hozva az Ádám által elkövetett eredendő bűnnel, szövegekben felelevenítik a paradicsomi bűnbeesés történetét, kiemelve a tudás fájának és Krisztus keresztfájának hagyományos életfa-párhuzamát (*arbor vitae*). A misztériumjátékok gyakori epizódja az Ádám és Éva vesztét kitervelő pokolbeli gyűlés és a bűnesetet követő mennyei per, ahol eldől, hogy az Isten Fiának meg kell halnia az emberek bűneiért. Szintén a karácsonyi időszak a téma Maczák Ibolyánál, aki az ilyenkor aktuális dramatikus prédikációk és népszokások összehasonlítását és biblikus eredetük felkutatását kísérli meg.

A *Kitekintés* című fejezet a magyarországi színjátszást tágabb kontextusba helyezi a nem magyar szerzők műveinek és a hazai tendenciákkal rokonítható külföldi törekvéseknek az áttekintésével. Petróczi Éva angol nyelvű tanulmánya a XVI. századi angol és a XVII. századi magyar püspökellenes (*anti-episcopal*) dialógusokat vizsgálja. Job Throckmorton 1589-es és Medgyesi Pál 1650-es dialógusát összehasonlítva egyrészt megállapítja, hogy a püspökök és a puritánok szembenállása nem egyszerű fekete-fehér oppozíció, másrészt pedig azt, hogy a harcok, ám monoton angol szövegekhez képest az európai protestáns irodalom – így a magyar is – sokkal színesebb, kifejezőbb, gazdagabb. Markéta Klosová

németül publikált tanulmánya Comenius két művét, az 1631-es *Janua linguarum* című tankönyvet és az 1654-es *Schola ludus* (*Az iskola mint játékszín*) című művet helyezi a középpontba. Mivel ez utóbbit nemcsak Comenius, hanem a lengyelországi Lesznó (Lissa) város iskolájának rektora, Sebastian Macer is dramatiszta és színre vitte, a tanulmány a két variáns összevetését végzi el. Sárközy Péter a XVIII–XIX. századi magyar színjátszásban mutatja ki az olasz szerzők jelentős szerepét.

Tematikailag ehhez a blokkhoz tartozna Paul S. Ulrichnak a következő egységben angolul közölt tanulmánya is, amely a sűgők szerteágazó szerepkörét elemzi a XVIII. századi német nyelvű színházakban. A sűgő ebben az időben nem csupán a színészeknek nyújtott segítséget az előadások alatt, hanem kulcsszerepe volt a cenzúrázott előadásszövegek ellenőrzésében és a színházi évkönyvek, újságok és műsorfüzetek terjesztésében is.

A *Szinkronvizsgálatok* első tanulmányában Nagy Imre a fősvény, a magyar zsupori szerepkörének jellegzetességeit és változásait tekinti át. A gazdag múltú téma megjelenik Plautus *Aulularia* (*A bögre*) című művében éppúgy, mint Iuvenalis szatíráiban, Phaedrus állatmeséiben és – talán legismertebb formájában – Molière *L'Avare* (*A fősvény*) című komédiájában is. Id. Wesselényi Miklós politikai szomorújátékait vizsgáló írásában János Szatmári Szabolcs egyrészt definiálja e műfaj és a tragédia eltérő jellegzetességeit, másrészt az ókori hatalmi harcok példájának erkölcsi tanító jellegét mutatja ki a XVIII. századi műben.

Az erkölcsi üzenet és a didaktikus irodalmi mű vizsgálata dominál H. Kakucska Mária tanulmányában is, aki Fernando de Rojas *Celestina* című művének „növevelő” karakterét emeli ki. A nőiség kérdésének felvetésével ez a tanulmány átvezet az utolsó egység, *A nők és a színház* három dolgozatához is, amelyek a nők részvételét és szerepét vizsgálják a XVIII–XIX. századi magyar színjátszásban. Czibula Katalin a korabeli polgári sajtó segítségével rajzolja meg néhány kiemelkedő hivatásos színésznő alakját, konklúzióként megállapítva, hogy a színművészet rangjának emelkedésével párhuzamosan a kor színésznői-

nek száma is nőtt, és megítélésük is kedvezőbb lett – számos esetben férfi kollégáiknál is nagyobb sikert arattak. Nagy Zsófia Borbála a színműfordító Wesselényi Zsuzsannának és Rudnyánszky Karolinának a munkásságát mutatja be. E két fordító munkája (a *Gallya Rabb* és *A pusztai sziget*) sem szerzők, sem műfajok szempontjából nem tekinthető különlegesnek. A két fordítás és a szövegek utóélete mégis releváns, mert – mint ahogyan a tanulmány érveiből is egyértelműen kiderül – a korabeli olvasók számára egyáltalán nem volt mellékes a szerzők/fordítók neve. Végül Barcsay Andreának a kötetet záró tanulmánya kellően tágas horizontot teremt az egész gyűjtemény tudományosan sokszínű arculata számára, hiszen drámái és prózai művek összehasonlításával mutatja meg egy irodalmi alak-típus, az érzékeny hősnő (és párja, az érzékeny férfi) jellegzetességeit.

A tanulmányokban idézett számos szövegekölcsés és a körültekintő elemzés, az irodalomtörténeti kutatás és rendszerezés jelenlegi állásának ismeretése, valamint a megjelenő kutatói módszerek rendkívül hasznosak lehetnek a régi magyar irodalom és színház iránt érdeklődők számára. A kötet egyékes képét azonban megkérdőjelezzik a nagyon eltérő terjedelmű szövegek (4 és 23 oldalas tanulmányt egyaránt olvashatunk), illetve az egyes dolgozatok kissé hirtelen zárata, a túl hosszú életrajzi áttekintések, a terjengős főszövegbeli idézetek. Érdemes kitérni a lábjegyzetek heterogén jellegére is, amelyeket egyes szövegek csupán bibliográfiai utalásokra használnak, mások viszont itt szerepeltetik a nem kifejezetten a főszövegbe illő, inkább illusztrációként szolgáló idézeteket.

A régi magyar irodalom kutatásának aktualitását jelző, valamint a kötet és a konferencia- és könyvsorozat célkitűzéseinek legjobb megfogalmazásaként végezetül álljon itt két idézet a *Színházvilág – világszínház* egy-egy tanulmányából. Andrzej Dabrowska így szól a régi irodalom és az irodalmi hagyomány kutatásának fontosságáról: „Are we actually going to loose (sic!) something if a history of literature is preoccupied with describing only the innovative creation, while neglecting the popular genres with

their recycling techniques?” (36. old.) Küllös Imola zárógondolatai ezt a következőképpen egészítik ki: „Úgy érzem, ezek az adattéglácskák is szükségesek ahhoz, hogy több tudományterület együttes munkájával felépüljön a magyar színjáték és színjátszás történetének »háza.«” (117. old.)

GARAMI ANDRÁS

Prima manus

TANULMÁNYOK A FELVILÁGOSODÁS KORÁNAK MAGYAR IRODALMÁBÓL

Szerk. Keszeg Anna, Vaderna Gábor Ráció, Bp., 2008. 149 old., 2590 Ft

„Egy szép társaság, mely az új évet a minnyájunktól tisztelt és szeretett Bártfay háznál ülte, viszonyos szerencse-kívánatai között azzal akarta 1830. év első napját emlékezetre méltóvá tenni, hogy tagjai egymást a baráti Te nevezetre szabadították fel” – írja egyik levelében Bajza Toldy Ferencnek (Bajza József és Toldy Ferenc levelezése. S. a. r. Oltványi Ambrus, Akadémiai, Bp. 1969. 485. old.), amit hagyományosan úgy értelmez az irodalomtörténet-írás, hogy e gesztussal Bajza, Vörösmarty és a körbe belépésre felszólított Toldy – akik később azonos célok megvalósítására törekedtek – az elsők között léptek fel önálló csoportként (lásd Fenyő István: *Valóságábrázolás és eszményítés*. Akadémiai, Bp., 1990. 83. old.; Fábri Anna: *Az irodalom magánélete*. Magvető, Bp., 1987. 403–415. old.). E XIX. század eleji példát azonban aligha lehetne problémamentesen vonatkoztatni a mai irodalomtudomány jelenségeire – többek között azért sem, mert akkoriban az irodalom művelői megegyeztek az irodalomról való beszéd művelőivel; mégis e korszakból ismerjük az irodalmi csoportként való legitimáció klasszikus mintáit. A mester és tanítvány(ok) már-már archetipikus viszonyát ekkoriban Kazinczy és tanítványai testesítik meg. A többnyire informális alapon működő csoport(ok) öndefiníciójában is megjelenő azonosságtudat közös fórumokon és kiadványokban is meg erősítést nyer.

Hasonló példát hozhatunk irodalomtörténeti-diszciplináris perspek-

tívában: *Az el nem ért bizonyosság* című kötet szerzőit az Arany iránti érdeklődésen túl Németh G. Béla személye is összekapcsolta (s a csoport utólete éppen azt mutatja, hogy az utóbbi nexus bizonyult erősebbnek). A hazai irodalomtudományban azonban sokkal gyakoribb a jelenlég inverze: a közös munka nem egy irodalomtörténeti korszakhoz vagy egy szerzőhöz, hanem egy elméleti irányzathoz s annak mesteréhez, mestereihez kötődik. A Bajza–Toldy–Vörösmarty triászra jellemző kánon- és tekintélyromboló törekvések is inkább ez utóbbi típusra érvényesek (a szorosabban vett történeti kutatás erendően hagyománytisztelőbb tevékenység), s a csoportkohéziót sok esetben generációs szempontok is erősíthetik.

Ebben az esetben szó van mind ezekről a lehetőségekről s egy kicsit másról is. A vizsgált kötet egy doktoriskola első, szervezett közösségi bemutatkozása, s ennyiben a hazai irodalomtudomány – nem is olyan régen működő – intézményes kereteihez kapcsolódik, vagyis a csoportszociológia nyelvén inkább formális csoportról beszélhetünk. A kötetben publikáló szerzők valamennyien az ELTE BTK „Magyar és európai felvilágosodás” nevű doktori programjának hallgatói. Munkájukban jelen van tehát az azonos korszak iránti érdeklődés, s bizonyos értelemben Bíró Ferenc és Szilágyi Márton a mester szerepét is betölti, még ha az egyes dolgozatok szerzőinek nyilván más-más is a témavezetője. Beszélhetünk ugyanakkor generációs összetartó erőről is: a szerzők többsége az 1970-es évek végén született.

Az iskola jelenlegi irányítója kettős karakter jegyében foglalja össze érdeklődésük lényegét: „A doktoriskola munkáját kezdettől mindmáig egy olyan módszertani és szemléleti tágaság jellemzi, amely képes az irodalomtörténet hagyományos terepét egy kultúraturományi modell felé közelíteni. Mindeközben – ismételtelen nem függetlenül Bíró Ferenc tudományos érdeklődésétől – igencsak erőteljes a disszertációs témák textológiai-filológiai alapozásának igénye.” (10. old.) Valószínűleg mindkettővel összefüggésben lehet, hogy a szerzők többnyire

olyan témákat érintenek, amelyek fehér foltnak számítanak a korszak kutatása szempontjából, s így jól érzékelhető az eltávolodás a kanonikusnak számító művektől, szerzőktől és témáktól. Az pedig már inkább az első karakterjeggyel hozható összefüggésbe, hogy a kötet a filológiai munka egyik terminus technicusát emeli főcímmé: „Prima manus” – vagyis első kéz. Mindez az előszó szerint egyszerre foglal magába szemérmet utalást a tudományos pályakezdésre – még akkor is, ha a szerzők többsége már publikált tanulmányt rangos helyen –, s célzó a gesztusra, amelyre a dolgozatok visszanyúlnak a filológiai feltárással interpretálhatóvá tett „anyaghoz”, olyan szövegekhez, amelyek csakis a fölényesen birtokolt filológiai kompetencia birtokában szólaltathatók meg.

Tanulmánykötetről lévén szó, a továbbiakban a közös jegyeket keressük. Nem tagadható, hogy ez néha – a feltételezhető disszertációs téma miatt – olyan olvasásmódot implikál, amely leginkább a folytatásos regényekét jellemezheti. Az olvasó gyakran eltöpreng, milyen irányt is vesz majd a nagyobb lélegzetű opus. Persze mindez azt is eredményezi, hogy a recenzens túllép a kritika Lessing meghatározta keretein, s adott esetben ajánlatokat fogalmaz meg a folytatásra nézvést.

A kötet szerkesztői (Keszeg Anna és Vaderna Gábor) puritán szerkezeti megoldást választottak: Szilágyi Márton előszavát a szerzők alfabetikus sorrendjében követik a tanulmányok. E rendnek tökéletesen megfelel, hogy Vaderna Gábor címében krimiszűzsét idéző írása (*Egy holttest gróf Desseuffy József birtokán. Bevezetés egy kutatáshoz*) olvasható utoljára. Ilyen értelemben tehát a véletlen műve, mégis egyfajta keretelbeszélés-ként értelmezhető, hiszen párbeszédet folytat a bevezető tanulmánnyal. Vaderna figyelemre méltó erudícióval veszi szemügyre a korszakkutatás hazai tradícióját, s olvasatából az is kiderül, hogy a hatvanas évek óta tapasztalható a szélesebb, a szűken értelmezett irodalomtörténet belső viszonyain túlmutató látószög keresése. Valószínűnek tartom, hogy a kötetben olvasható tanulmányok többségére jellemző kultúratur-